

Soňa Grestyová

„Oživujeme pestrosť, krásu a hĺbku židovskej kultúry.“

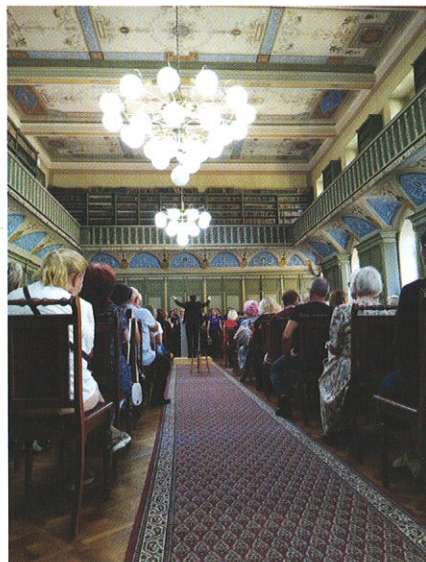
Šalom alejchem je medzinárodný multižánrový mestský umelecký festival, ktorý oživuje pestrosť, krásu a hĺbku židovskej tradície a kultúry. Druhý ročník festivalu sa konal 3. – 7. augusta 2024 v reprezentačných priestoroch Dvorany Starého evanjelického kolégia. Do Prešova priniesol nielen židovské zborové piesne, ale aj tradičnú klezmerovú nástrojovú hudbu z Krakova. Literárno-hudobný večer bol venovaný Franzovi Kafkovi – asi najznámejšiemu židovskému spisovateľovi. Organizátorkou štvordňového podujatia je Soňa Grestyová – hudobníčka a učiteľka na Evanjelickej spojenej škole v Prešove.

Kedy a za akých okolností sa prebudil váš záujem o židovskú kultúru?

Učím na Evanjelickom kolegiálnom gymnáziu v Prešove, odkiaľ bolo v 40. rokoch minulého storočia vládňom nariadením vylúčených 103 žiakov židovského pôvodu, teda asi tretina z celkového počtu študentov. Dovtedy na gymnázium chodili žiaci rôznych vierovyznaní. Neslávne 80. výročie „Židovského kódexu“ sme si pripomenuli výstavou Prázdna stolička, ktorá sa venuje osudom vylúčených žiakov. Organizoval ju môj kolega Miroslav Čurlík, ktorý je učiteľom na EKG a zároveň tajomníkom pre školstvo na Biskupskom úrade Východného dištriktu. Na projekte pracoval s kolegyňou Ľudmilou

Kónyovou – dejesisárkou. Ako učítelia vidíme, aké je dôležité pripomínať takéto historické udalosti našim žiakom, ale nielen im – aj dospelým. Žiaľ, dnes je situácia taká, akoby sme na to zabudli; na Slovensku sa šíria až fašistické myšlienky a nálady. Je na to potrebné poukazovať.

Keďže som aj hudobníčka, organizačne viem spevácky zbor Con moto Slovakia – na vernisáž som pripravila niekoľko židovských skladieb s mojimi kolegami a žiakmi. Na otvorení výstavy za mnou prišiel pán Peter Chudý zo Židovskej náboženskej obce v Prešove. Povedal mi, že jeho mama – Klára Lustbáderová bola v prvom transporte žien a mladých dievčat do Osvienčimu, ktorý vypravili zo železničnej stanice

v Poprade. Čítala som vtedy knihu 999 – príbehy neobyčajných žien z prvého transportu. Bola v nej aj fotka Kláry Lustbáderovej, krásneho mladého dievčaťa, ktoré mohlo mať v tom čase 15 – 16 rokov. Patrila k žiakom vylúčeným z nášho gymnázia. Keď som sa pozrela na pána Chudého, vybavila sa mi jej tvár.

Mali ste dostatok zdrojov – hudobných aj finančných – na to, aby ste začali organizovať Festival židovskej kultúry?

Spočiatku som mala iba zopár židovských skladieb, ktoré sme spievali s našim zborom. Rozmýšľala som nad tým, ako sa dostať k ďalším notám. Najskôr som sa pýtala v prešovskej ortodoxnej synagóge. Vedela som, že kedysi bol pri každej synagóge zbor, minimálne jeden. Žiaľ, žiadne noty sa nenašli. Nakoniec som si ich zohnala na internete a, samozrejme, aj zaplatila. Je to proces. Najskôr si zopár skladieb napočúvam. Potom musím zistiť, či sú vôbec spracované pre spevácky zbor – teda soprán, alt, tenor, bas. Židovské skladby, ktoré Con moto našťudovalo, sme chceli ponúknuť aj širokej verejnosti. A tak sme minulého roku zorganizovali prvý ročník Festivalu židovskej kultúry Šalom alejchem. Získali sme dotáciu, a tak sa na workshop mohli prihlásiť ďalší hudobní nadšenci z celého Slovenska. Propagovali sme to prostredníctvom Národného osvetového centra v Bratislave.

Získali ste dotáciu od Prešovského samosprávneho kraja aj tento rok?

Dotáciu sme dostali, ale nižšiu, a tak sme už festivalu nerobili takú veľkú reklamu. Napriek tomu bol záujem ešte väčší ako pred rokom! Účastníkov bolo takmer 50. Prihlásiť sa môže prakticky

ktokoľvek, kto vie hrať a spievať, čítať noty. Skladby som vybrala tak, aby sme ich zvládli počas štyroch – piatich dní našťudovať. Zo skúsenosti už viem odhadnúť, čo zvládne vyspelý zbor a čo začiatočníci. Musia tiež absolvovať záverečné vystúpenie pre verejnosť, čo nie je pre všetkých jednoduché. Nečakáme však stopercentný výkon. Našou myšlienkou je robiť osvetu židovskej hudbe a priblížiť ju verejnosti. Nechceme byť perfektní.

Zapojili ste aj hudobné nástroje?

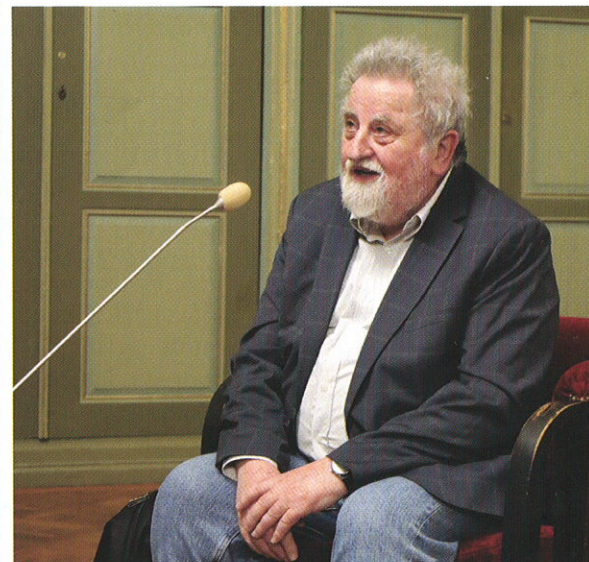
Áno. Spev sprevádzali nástroje typické pre židovskú hudbu – akordeón, flauta, bubienok, gitara a husle.

Ako sa festival dostal do Starého evanjelického kolégia?

Minulého roku sme prvý ročník organizovali v prešovskej ortodoxnej synagóge, ktorá je momentálne v rekonštrukcii. Druhý ročník sa preto konal v Dvorane Starého kolégia v centre mesta. V porovnaní so synagógou je tam lepšia akustika v tom zmysle, že speváci jeden druhého viac počujú.

V čom je židovská hudba špecifická a čím je pre spevácke zbory zaujímavá pri jej našťudovaní?

Je určite iná harmóniou. Je to pre nás niečo „exotické“. Smutné je, že židovská kultúra zo Slovenska po 2. svetovej vojne vymizla. Ale vďaka festivalom – viem, že sa konajú aj na iných miestach – sa vracia. Na Slovensku sme mali kedysi veľkú komunitu Židov, aj v Prešove a Košiciach. Chodievam na semináre, ktoré organizuje Centropa pre učiteľov, ktorí sa venujú židovskej problematike. Vždy sa rozprávame o tom, aká veľká komunita v danej lokalite žila a koľko ich tam zostalo. Tak

napríklad v Tarnove dnes žijú dvaja Židia – otec a jeho dcéra. Práve tam som spoznala klezmerovú kapelu Di Galitzyaner Klezmerim, ktorá vystúpila tento rok aj na našom festivale. Tvoria ju traja ľudia – Mariola Spiewak (klarinet), Grzegorz Spiewak (akordeón) a Rafal Seweryniak (kontrabas). Zaujímavé je, že nie sú Židia, ale venujú sa židovskej hudbe.

Kto je garantom odbornosti workshopu, resp. pedagógom?

Máme dvoch dirigentov – Ladislava Palkoviča, ktorý je zároveň klaviristom a Mariána Bujnovského. Ľačko nacvičoval spevácky zbor a Majo „klezmer“, teda hudobné nástroje. Zhodou okolností sú obaja Košičania, vyštudovali dirigovanie na VŠMU v Bratislave. Sú veľmi šikovní a pracovať s nimi je zážitok. Pred rokom mal Ladislav Palkovič klavírny recitál židovských skladieb - tiež v Dvorane Starého kolégia, keďže synagoga nemá klavírne krídlo.

Festival židovskej kultúry nie je len o hudbe, ale aj literatúre, ktorá mala svoj priestor v programe v pondelok – 5. augusta. Literárny večer patril asi najznámejšiemu židovskému spisovateľovi Franzovi Kafkovi, ktorý mal storočnicu.

Práve preto, že bola storočnica od jeho úmrtia, sme rozprávanie o Kafkovi spojili s čítaním z jeho knihy *Premena*. Autor, ktorý bol nešťastný zo svojho vzťahu s otcom, sa premieňa na chrobáka. Prekladateľ posledného vydania knihy, Milan Richter rozprával zaujímavosti z Kafkovho života a tvorby. Je to známy slovenský „kafkológ“. Veľmi príjemný, výrečný a vzdelaný človek, taktiež židovského pôvodu. Aj v rámci tohto literárneho večera zaznelo pár hudobných skladieb. Účinkujúcich sme vyzvali, aby sa obliekli dobovo – teda do šiat, ktoré sa nosili v 20. rokoch minulého storočia, kedy Kafka zomrel.

V utorok – 6. augusta ste vystúpili aj v Diakonickom domove pre seniorov Elim. Aká to bola pre vás skúsenosť?

Do Elimu chodím pravidelne so svojimi žiakmi, ktorí sa so seniormi rozprávajú alebo s nimi hrajú hry. Niekedy čítame biblické texty na službách Božích. A tak trochu poznám ľudí aj priestor. Bol to náš „darček“ židovských skladieb pre ľudí, ktorí zo zdravotných dôvodov nemohli prísť v stredu – 7. augusta na záverečný koncert do Dvorany, kde zazneli všetky skladby naštudované v rámci workshopu.

Ako spevácky zbor Con moto funguje počas bežného roka? Stretávame sa raz za mesiac, vždy v piatok pred víkendom na rôznych miestach Slovenska. Naštudujeme pár skladieb,

s ktorými vystúpime v sobotu večer alebo v nedeľu v rámci bohoslužieb. Repertoár vyberáme podľa toho, kto môže prísť. Pôvodne bol Con moto zborom dirigentov a hudobných nadšencov; dnes už viac hudobných nadšencov. Ja často pripravujem programy koncertov, moderujem ich a vlastne organizačne vediem celý zbor.

Tešíme sa na tretí ročník Festivalu židovskej kultúry, opäť o rok v lete!

Hana Rodová
Spracovanie a úprava: E. Mihočová
Odznelo v Kultúrnom denníku
na Rádiu Devín, 30. júna 2024